

Lino Veljak, Zagreb

Etičke i političke antinomije demokracije

Riječima i pojmovima pridaju se različita značenja i koristi ih se u raznolikim modalitetima, u različite, ponekad i međusobno nespojive (čak i izravno suprotstavljene) svrhe. Odatle, kako je poznato, proizlaze najrazličitije vrste nesporazuma, kao i retoričkih zloraba, kakvima su se svojedobno proslavili mnogi od sofista. Školski primjer višeznačnosti predstavlja upravo riječ *demokracija*. Demokracija može predstavljati ideal, vrednotu po sebi i za sebe, a može i proceduru ili skup tehničkih pravila na temelju kojih se uređuju odnosi u državi i društvu i – općenito – u bilo kojem obliku ljudske zajednice. Ako demokraciju razumijemo kao ideal, razumjet ćemo zašto su svi za demokraciju (uključujući i najevidentnije negatore bilo kakvog oblika demokracije), zašto vlada verbalni konsensus u pogledu poželjnosti i neprijepornosti demokracije. Kao što nitko (bar nitko relevantan) neće reći da odbacuje ideju dobra zalažući se za zlo, a posve je nepoznat slučaj zalaganja za nepravdu nasuprot pravdi, tako nećemo u današnjem svijetu naići na nikoga tko bi odbacivao demokraciju. Zastupnici pojedinih opcija odbacuju stanovite vrste demokracije: tako su staljinisti i drugi komunisti odbacivali (i sve do danas odbacuju) buržoasku demokraciju u ime proleterske demokracije (istovjetne s diktaturom proletarijata, praktično s diktaturom stranačkog vodstva ili vođe); nacisti su odbacivali plutokraciju u ime istinske narodne demokracije (kao što njihovi današnji sljedbenici odbacuju suvremenu globalizirajuću demokraciju u ime autentičnosti); čak i svaki diktator (pa i najzloglasniji) na bilo kojem kontinentu definira danas svoju vladavinu kao demokratsku. Demokraciju kao takvu danas ne odbacuje nitko politički relevantan, ne odbacuje ju bar na verbalnoj i proklamativnoj razini.

Na taj je način i ta riječ postala jednom od onih značenjskom inflacijom ispražnjenih neobvezujućih poštapalica za svakovrsnu uporabu. No, kao što inflacija pravde i pravednosti ne može biti razlogom opovrgavanja racionalne srži onoga što je – s onu stranu inflacije i instrumentalizacije – sadržano u tim pojmovima – jer to što netko nepravdu naziva pravdom, a pravdu nepravdom, ne znači da je iščezla potreba za razlikovanjem nepravednog od pravednog – tako ni obesmišljenost riječi demokracija ne predstavlja valjan razlog njezine eliminacije iz govora koji pretendira na smislenost.

Pod demokracijom se u ovom razmatranju etičkih i političkih antinomija demokracije podrazumijeva skup proceduralnih pravila svojstven poretku kakav se oblikovao na tragu britanskog parlamentarizma, te američke i francuske revolucije. Namjerno se izostavlja rasprava o ideji i vrijednosti demokracije, što implicira i razmatranje odnosa između demokracije pojm-
ljene kao vrednote i demokracije razumljene kao ideal; izostaje, dakle, cjelokupna aksiologijska dimenzija problematike.¹ Pragmatički – ne, među-

1

Naime, ta bi nas rasprava odvela do problematiziranja dosega i granica aksiologije,

kao i do pitanja o održivosti (danas, nažalost, gotovo samorazumljive) podjele sudova

tim, i aksiologijski – valja stoga razumjeti uvodnu odredbu demokracije koja se može definirati sljedećim iskazom: *Demokracija predstavlja najbolji mogući politički poredak*. Taj je najbolji mogući poredak obilježen nizom iskušenja, teškoća, protuslovlja, pa čak i pravih antinomija. Pod antinomijama se podrazumijevaju takva protuslovlja koja na teorijskom planu rezultiraju istodobnim važenjem dviju međusobno suprotstavljenih i međusobno isključujućih pozicija, pri čemu se – upravo u kantovskom smislu riječi – one dadu razriješiti i ukinuti tek na praktičkoj razini.

Definiravši demokraciju kao najbolji mogući politički poredak, suzili smo njezino značenje na političku dimenziju. No, ako demokraciju razumijemo u proširenom smislu, kao cjelinu demokratskih odnosa u sferi društvenosti i, još šire, u sferi proizvodnje, onda – uvođenjem dopunskih značenja socijalne i privredne demokracije – odredbu demokracije kao najboljega mogućeg političkog poretka smijemo proširiti i na odredbu demokracije kao najboljeg mogućeg oblika ili, bolje i preciznije, proceduralnog okvira regulacije međuljudskih društvenih odnosa, pa se tu oblikuje i prosudba prema kojoj demokracija predstavlja najbolje moguće društveno ustrojstvo. Valja napomenuti da je isprepletenost političke, socijalne i ekonomijske dimenzije toliko duboka da se pojedina od tih sfera ili dimenzija ljudskog povijesnog opstanka smije izdvojiti (upravo apstrahirati) isključivo u analitičke svrhe (u analogiji s anatomijom naspram fiziologije u biologijskim istraživanjima), dakle bez pretenzije na kompletnost i mjerodavnost rezultata analize. Utoliko se i razmatranje političke dimenzije demokracije kao apsolutno autonomne u odnosu na druge (kontekstualne) njezine dimenzije mora ispostaviti kao načelno promašeno: učinak takvog razmatranja nužno se ispostavlja kao tematiziranje jedne loše apstrakcije (u koju se takvim izolirajućim i apstrahirajućim razmatranjem preobrazila sama demokracija). No, ako se o toj teškoći vodi računa, onda će usredotočenost rasprave na političku dimenziju ipak biti lišena iskušenja pogibeljne apsolutizacije jedne jedine dimenzije. To važi i danas, u epohi razglašene globalizacije, kada se spomenuta isprepletenost sve više produbljuje i usložnjuje, što rezultira i jačanjem antinomičnog značaja teškoća i protuslovlja svojstvenih demokraciji.

Antinomije o kojima je riječ učinak su društvene kompleksnosti, a njihov je nastanak uvjetovan krhkošću socijalnog konteksta uspostavljanja i održavanja demokratskog poretka. Demokracija je krhka ponajprije stoga što nije utemeljena na nekoj čvrstoj nužnosti: nju ne jamči nikakva platonovski postavljena ideja, nikakav objektivno opstojeći (nužnim bitkom opskrbljen) ideal; ona nije nikakva vrednota po sebi, nikakva samodostatna samosvrha koja bi bila neovisna o svojim adresatima, nego je demokracija tek jedna proceduralno strukturirana cjelina odnosa koja se dinamički producira i reproducira, pri čemu je to proizvođenje i ponovno proizvođenje ili održavanje lišeno bilo kakva izvanjskog, objektivnog, sigurnog ili – a to ponajmanje! – apsolutnog jamstva u pogledu njezine budućnosti; pogotovo je pak lišeno bilo kakva jamstva u pogledu mogućih pretenzija demokracije i njezinih zagovornika na vječnost ili u pogledu sigurnosti budućeg opstanka. U tom je smislu dovoljno uputiti na izrazitu raznolikost historijskog i socijalnog konteksta oblikovanja demokratskih i demokratizirajućih procesa, te izgradnje demokratskih političkih i društvenih struktura.

Kao indikativan primjer može poslužiti pitanje o perspektivama demokracije u nekoj sredini u kontekstu kroničnog siromaštva dotične sredine. Siromaštvo može – kao što je to iskustveno jednoznačno potvrđeno – funk-

cionirati isključivo kao otegotni moment. Gdje je na djelu kronična bijeda, preživljavanje demokratskog poretka u trajnoj je pogibelji, koja je manjeviše razmjerno proporcionalna stupnju bijede. Stanovit stupanj bijede dovodi do potpune nezamislivosti uspostavljanja ili opstanka demokratskog ustrojstva. No, zaključak o nužnoj pozitivnoj korelaciji odsutnosti bijede s perspektivama uspostavljanja ili održavanja demokratskog poretka bio bi izraz brzopletosti. Za demokraciju je od kronične oskudice mnogo pogibelnije izostajanje temeljnog društvenog konsensusa o tomu da demokraciji nema alternative. Bez tog konsensusa, demokracija je jednako tako nemoguća kao što je nemoguća i u uvjetima radikalne bijede.

Najvažnije je, ipak, nešto drugo, nešto na što spomenute teškoće i granice tek neizravno upućuju. Demokracija je poredak lišen jamstava i bilo kakve nužnosti. Ona nije najbolji mogući poredak zato što je po sebi ili sa stajališta nekih vječnih ideja ili posebičnih vrijednosti bolja od alternativnih oblika ustrojstva društvenih ili političkih odnosa i prilika, nego zato što je ona najracionalniji poredak, najracionalniji na temelju kriterija umnosti, a ne na temelju puke funkcionalnosti. Ljudi ne teže demokraciji – oni, naime, među ljudima koji joj zaista teže i tamo gdje joj teže – zbog njezine homolognosti s vrhovnim idejama, nego naprosto zato što ona predstavlja takav okvir društvenog života koji se ispostavlja kao najdjelotvorniji u odnosu na druge moguće oblike regulacije društvenog života. No, taj najviši stupanj djelotvornosti ne lišava demokraciju njezine nagoviještene antinomičnosti. One su povezane i s jednim paradoksom: društvena se djelotvornost iskazuje kao obrnuto proporcionalna strukturalnoj stabilnosti. Paradoks bi morao postati jasnim nakon uvida u izvore i karakter antinomija demokracije.

Antinomije o kojima je riječ ovise i o sustavnoj, strukturalnoj nestabilnosti demokratskog poretka. Ta je nestabilnost pak uvjetovana time što demokracija nije niti prirodni poredak, niti je ona naturalistički ili teologijski zajamčena. S malo bi se pretjerivanja moglo reći da je demokracija po svojoj naravi ne samo neprirodna već i protuprirodna pojava. Tu se pojavu, naime, može sresti isključivo u ljudskom društvu. U prirodi nema demokracije. O demokratskom ustrojstvu mravlje zajednice, plove skuša, guščjeg jata, vučjeg čopora, ovčjeg stada ili svinjskog krda – dopušteno je govoriti tek u metaforičkom smislu. Ako pak govorimo o ljudskoj prirodi, kako bismo izveli zaključak da je demokracija primjerena specifično ljudskoj prirodi (a ukoliko su ljudi dio prirode, slijedilo bi da je demokracija *eo ipso* nešto prirodno, makar i u reduciranom opsegu specifičnosti ljudske prirode), onda valja upozoriti da je čovječanstvo provelo najveći dio svoje povijesti bez demokracije, pod raznim autoritarnim i despotskim vladavinama, a da čak ni danas, na početku trećeg tisućljeća, u vremenima obilježena time da mnogi ljudi sebi uobražuju da je došlo do totalnog i ireverzibilnog trijumfa liberalno-demokratskog poretka i do konačne eliminacije svih oblika nedemokratske vladavine iz povijesti čovječanstva – *kvantitativno najveći dio čovječanstva živi u raznovrsnim diktaturama i drugim formama nedemokratske vladavine*. Ukratko, demokracija je prije iznimka nego li normalno stanje čovječanstva. Ona je, dakako, moguća, ali ne i nužna, a njezina mogućnost nije ukorijenjena u nikakvoj ljudskoj prirodi.

na indikativne i normativne, što bi nužno potisnulo u drugi plan ono do čega nam je ovdje prvenstveno stalo, a to je pitanje o antinomijama svojstvenim demokraciji.

Ne samo što se demokracija ne može utemeljiti na ljudskoj prirodi nego se ona ne daje ni religijski ili teologijski utemeljiti. Nema nijedne teologije ili teogonije koja bi se mogla nazvati demokratskom: nije poznat slučaj demokratskog izbora vrhovnog boga u politeizmu (još manje to važi za vrhovnu božicu), dok je u monoteizmu apsolutnost svemogućeg božanskog bića samorazumljiva. Iz logike božanskog apsolutizma može se – bilo dedukcijom bilo analogijom – izvesti tek apsolutizam zemaljske vlasti. Fundamentalistički interpretirani monoteizam utemeljuje u tom smislu autokraciju na širenju logike božanskog apsolutizma na upravljanje državom i obiteljskim domaćinstvom: kao što je jedan apsolutni gospodar na nebu, tako i državom ima upravljati samodržac, po istome onom principu po kojemu je neprikosnovena i očinska vlast u kući.² Samo posredstvom veoma suptilnih posredovanja demokracija može zadobiti – na sferu ovozemaljskoga ograničenu – teologijsku legitimitet.

Ukratko, demokracija ne posjeduje ni prirodno, odnosno naturalističko, niti transcendentno (božansko) utemeljenje i jamstvo. Ona ne raspolaže nikakvom izvanjskom garancijom, što znači da demokracija leži na slabijem, ničim osiguranom tlu čovječanstva, koje je – kao što je već naglašeno – najveći dio svojega povijesnog hoda provelo u nedemokratskim oblicima vladavine, u kojima najveći dio čovječanstva živi sve do današnjeg dana. Autoritarni režimi, autokratske diktature i drugi jasno i jednoznačno (ili pak prikriveno) nedemokratski oblici vladavine predstavljaju političku zbiljnost današnjega svijeta. U demokratskim zemljama danas živi manjina čovječanstva. O društvenoj dimenziji problema ne treba trošiti riječi – ona je još problematičnija ako se promatra s motrišta kriterija demokracije. A sve to čini antinomije demokracije još težima i pogibelnijima.

Još uvijek, međutim, ostaje nejasnim koje su te antinomije i kakav je njihov značaj. Možemo ih raščlaniti na *etičke* i *političke* antinomije. Dakako, pritom se neizostavno mora voditi računa o onomu što je rečeno u pogledu granica izdvajanja pojedinih dimenzija cjeline u analitičke svrhe. Naime, etička i politička dimenzija demokracije jesu dvije dimenzije istoga sklopa, one pripadaju – da upotrijebimo ontologijski žargon – istom biću, biću demokracije. A to što vrijedi za samu demokraciju, važi i za njezine antinomije. Život (uključujući i život demokracije, tj. proces njezina produciranja i reproduciranja, izgradnje i održavanja) vazda predstavlja cjelinu. No, ta cjelina nije homogena, pa je stoga – hoće li se steći valjan uvid u nju – korištenje analitičke metode nužno. Vodeći računa o metodologijskim granicama te metode, razdvojiti ćemo nagoviještene antinomije demokracije na etičke i političke antinomije, odnosno na etičke i političke aspekte u osnovi jedinstvenih parova antinomijâ, uz napomenu da se u bitnom smislu te dimenzije ne mogu razdvajati, kao što se one ne mogu razdvajati od drugih relevantnih dimenzija, među kojima je najistaknutija ona ekonomijska.

Pod etičkim antinomijama ili etičkim aspektom antinomijâ podrazumijevamo ona nerazrješiva pitanja i dileme vezane uz demokraciju koja(e) se odnose na pitanja o dobru i zlu, valjanom i nevaljanom, prihvatljivom i neprihvatljivom. U tu skupinu ponajprije spadaju pitanja što se odnose na kontradiktornost između žuđenih ciljeva i sredstava koja se koriste u svrhu doseganja tih ciljeva. Ta kontradiktornost (koja se očituje u tomu da se dobri ciljevi nastoje realizirati problematičnim ili očigledno neprihvatljivim sredstvima) nije tako rijetka pojava u povijesti demokracije; prema nemalom broju autora ona, dapače, predstavlja neuklonjiv element svakoga političkog djelovanja, neovisno o njegovu predznaku ili vrijednosnom utemelje-

nju i usmjerenju. Nadalje, u skupinu etičkih antinomija spadaju i pitanja o poželjnoj budućnosti i mogućim putevima do te budućnosti, o optimalnom ustrojstvu društvenog života, itd.

Pod političkim antinomijama ili političkim aspektom antinomijâ podrazumijevamo one antinomije koje izviru iz pitanja o održavanju, unapređivanju i razvijanju demokratskih procesa, struktura i odnosa, kao i o izgledima ozbiljenja poželjnih poboljšanja i promjena u odnosu na zatečeno i opstojeće stanje. Primjere takvih antinomija mogli bi predstavljati slučajevi kada institucije i osobe odgovorne (ili makar tehnički odgovorne, odnosno zadužene) za funkcioniranje demokratskog poretka – suočene s nužnošću istovremene realizacije dvaju ili više egzistencijalnih imperativa demokracije – koriste sredstva i metode koja(e) se međusobno neutraliziraju, ili čak i uzajamno poništavaju svoje učinke, odnosno proizvode strukturalne neravnoteže s potencijalno ili aktualno pogibeljnim posljedicama. Konkretizirano, takva se antinomija pod određenim okolnostima može razviti iz uzajamne neutralizacije imperativa obrane demokratskog poretka suočenog s prijetnjama protudemokratskih snaga i imperativa očuvanja i razvijanja ljudskih prava i individualnih sloboda. Vjerojatno nije potrebna detaljnija eksplikacija pogubnih učinaka neravnoteže uzrokovane naginjanjem broda demokracije, bilo na stranu imperativa obrane poretka, bilo pak na stranu imperativa očuvanja individualne i kolektivne slobode (uključujući i slobodu onih koji je koriste za njezino ukidanje).

Etika i politika ovdje se evidentno ne razumiju u izvornom aristotelovskom smislu, već se politika svodi na tehnologiju realizacije onih ciljeva koji su etički određeni kao valjani i poželjni. Takva redukcija politike ne bi, ipak, trebala implicirati razumijevanje politike kao po sebi neutralnog skupa tehničkih umijeća ili praktičnih znanja. Sadržaji i metode političkog djelovanja morali bi se podvrgnuti etičkom vrednovanju, a to ne važi jedino ukoliko je na djelu mirenje sa samosvrhovitošću reprodukcije poretka. No, taj etički imperativ samo zaoštava teškoće koje proizlaze iz evidentiranja naznačenih antinomija.

Kao paradigmatični likovi tih antinomijâ mogu se spomenuti antinomije što proizlaze iz pitanja kao što su sljedeća: Gdje se nalaze ili gdje bi trebalo postaviti granice tolerancije, te tko i na koji način može te granice valjano postaviti?³ Smiju li principi demokracije važiti i za neprijatelje demokra-

2

Naravno, bizantinski nauk o homologiji (čiji se ekvivalenti mogu sresti u najraznolikijim varijantama fundamentalističke interpretacije svakog monoteizma) nije nužna forma aplikacije monoteističke teologije na pitanje o valjanom obliku društvenog ustrojstva. I demokracija se u stanovitim interpretacijama svakog monoteizma (ne samo onoga kršćanskog) može postaviti kao dopušten (pa čak i optimalan) oblik regulacije ovozemaljskih odnosa među ljudima i njihovim ustanovama. Kao primjer mogu poslužiti socijalni nauk Katoličke crkve i njegovi ekvivalenti u drugim kršćanskim denominacijama, ali bi se analogne koncepcije dale naći, npr., i u pojedinim ne-fundamentalističkim varijantama islama. No, u nijednom se slučaju demokracija ne postavlja kao logički konzistentna konzekvencija božanskog apsolutizma.

3

To je i pitanje o toleranciji u odnosu na netolerantne. Precizirano i operacionalizirano, ono bi moglo glasiti: Kako se netolerancija koja ugrožava druge, te čiji nositelji stoga ne zaslužuju status zaštićenih objekata tolerancije, može razlikovati od onih očitovanja netolerancije koja su izraz zalaganja za temeljne vrednote neke demokratski ustrojene zajednice? Tolerancija u odnosu na one oblike netolerancije koji – čak i fizički – ugrožavaju druge jest u svojim praktičkim učincima istovjetna netoleranciji spram žrtava tolerirane netolerancije. Nadalje, valjalo bi u ovom kontekstu spomenuti i represivnu toleranciju. Sve to dovodi do zamršenih (čini se samo riskantnim presjecanjima Gordijevih čvorova razrješivih) formi etičko-političkih antinomija.

cije? Koja je razlika između neistomišljenika i protivnika demokracije, te kako se ta razlika jednoznačno može odrediti, odnosno prepoznati? Kako se mogu razlikovati sredstva primjerena demokraciji od sredstava koja su s demokracijom nespojiva?

Odgovori na neka od tih pitanja na prvi pogled izgledaju jednostavnima i lakima. Jasno je: nema demokracije za protivnike demokracije. Jednako tako, nema niti slobode za neprijatelje slobode. Odgovori su to koji su koliko logični toliko i uvjerljivi. Međutim, valjalo bi se prisjetiti da su se takvom argumentacijom (što su je posebice razvili jakobinci u vrijeme Francuske revolucije) služili u prošlosti oni koji su u ime obrane demokratskog poretka demokraciju nadomjestili državnim ili pak revolucionarnim terorom. A ako imamo u vidu historijsku sudbinu i dalekosežne učinke jakobinizma i drugih oblika – obranom demokracije nadahnuto! – terorizma, onda bi nam moralo postati jasno da se u onim naizgled logičnim, uvjerljivim i moralno besprijekornim odgovorima krije duboka i teška antinomija. Jasno je da nijedna društvena ustanova bez djelotvorne obrane od onih koji je ugrožavaju nema nikakvu mogućnost da preživi ukoliko su suprotstavljene snage dovoljno uporne u svojim nakanama; jednako, ne može preživjeti nijedna struktura, nijedan poredak, ukratko, nijedna ljudska tvorevina. To važi i za demokraciju, s time da – za razliku od drugih tipova poredaka – demokracija opstaje kao demokracija samo pod pretpostavkom očuvanja nekih temeljnih principa, među koje u bitnome spada i korpus demokratskih sloboda i prava. Imperativ samoobrane može stoga za demokraciju imati efekt samoubojstva: strukture su preživjele nasrtaj neprijatelja demokracije, država je opstala, ali od demokracije je ostala prazna ljuštura. Obrana od nasrtaja na demokraciju može biti za demokraciju samu *smrtonosna*: zajedno sa snagama koje su rušile demokraciju i branitelji mogu uništiti bit same demokracije.⁴

Jedini put koji vodi mogućnosti (ali ne i nužnosti) razrješenja te antinomije sastoji se u insistiranju na neophodnosti *društvenog konsensusa* oko toga da *demokracija nema alternative*. Bez tog konsensusa opstanak demokracije u nekoj zemlji nema nikakve praktičke izglede. Naime, samo je takav konsensus garancija demokracije, lišene i prirodnosti, kao i naturalističkog ili teologijskog utemeljenja. Koliko je konsensus krhak, toliko će krhka biti i sama demokracija.

No, konsensus nije sam po sebi dovoljan. On je *nužan*, ali ne i *dovoljan uvjet* opstanka demokracije. Neophodno je konsensus proširiti *potragom za optimalnim ravnotežama*, kojima bi se na razini praktičke primjene uma mogle ukinuti antinomije. Riječ je o krhkim i riskantnim ravnotežama, ravnotežama koje nemaju nikakvo izvanjsko osiguranje i koje se nalaze u stalnim iskušenjima pada u nestabilnost. Takve ravnoteže – primjerice, ravnoteža između imperativa obrane demokracije od snaga i tendencijâ koje streme njezinu ukidanju i imperativa zaštite demokratskog karaktera poretka (što u prvom redu implicira zaštitu i razvijanje ljudskih prava i sloboda, odnosno širenje horizonta slobode) – predstavljaju praktičko razrješenje etičkih i političkih antinomija demokracije. No, jednom uspostavljena ravnoteža nije zauvijek (niti dugoročno, pa čak ni kratkoročno) zajamčena, ona se stalno mora održavati, po potrebi i modificirati, kadgod je moguće i usavršavati. Stagnacija tih vazda osjetljivih ravnoteža nužno vodi u njihovu nestabilnost, a time i u nestabilnost same demokracije. Krhkost tih – koliko god optimalnih – ravnoteža samo je pojačana time što nema nikakvih univerzalnih recepata (a pogotovo nema čarobnih riječi niti zlatnih ključeva)

za njihovo uspostavljanje i održavanje. Mnogo toga ovisi o konkretnim situacijama, danim uvjetima, odnosima snaga i drugim tzv. objektivnim faktorima, koji se ne mogu proizvoditi po volji (što ipak ne znači da se ne mogu modificirati i pod stanovitim pretpostavkama korjenito transformirati). Stoga se valjani (a to znači, istovremeno, i umno utemeljeni, te izvedbeno efikasni) odgovori mogu davati tek ako se na primjeren način vodi računa o kontekstualno uzrokovanim problemima i o specifičnim situacijama u kojima se već djeluje.

Samo se tako može praktički odgovoriti na pitanje je li moguće ukinuti lažnu alternativu između bezuvjetne *vjernosti apstraktno shvaćenim vrednotama demokracije* na jednoj, te *besprincipijelnog* – imperativima obrane demokratskog poretka pod svaku cijenu (uključujući i suspendiranje, pa čak i ukidanje nekih ili svih konstitutivnih načela demokracije) legitimiranoga – *pragmatizma*, na drugoj strani. Na taj se način iskazuje moć praktičkog uma da ukine vlastitu izvornu bespomoćnost i da ponudi djelotvorne odgovore na iskušenja koja proizlaze iz, strukturalnim razlozima uvjetovane, nužne krhkosti i teorijske antinomičnosti demokracije.

Lino Veljak

Ethische und politische Antinomien der Demokratie

In diesem Aufsatz werden die ethischen und politischen Antinomien der Demokratie thematisiert. Die Demokratie, die als bestmögliche politische Ordnung bewertet wird, wird mit einer Reihe von Gefahren und Widersprüchen, aber auch mit echten Antinomien belastet. Diese Antinomien werden durch gesellschaftlichen Komplexität und durch fluiden Vermittlungen der sozialen Kontext der Konstituierung und Rekonstruktion demokratischer Ordnung hervorgebracht. Sie hängen auch von der systematischen Unstabilität der demokratischen Ordnung ab, weil die Demokratie weder eine natürliche oder naturalistisch garantierte noch eine theologisch begründete Ordnung ist. Die paradigmatische Gestalt der ethischen und politischen Antinomien der Demokratie veranschaulicht sich etwa an folgenden Fragen: Welches sind die Grenzen der Toleranz und wie könnten sie adäquat definiert werden? Können die Prinzipien der Demokratie auch für die Gegner der Demokratie gelten? Wie kann man die falsche Alternative zwischen unbedingte Treue gegenüber den abstrakt verstandenen Demokratiewerten und einem prinzipiellen Pragmatismus, der durch die Imperative der Verteidigung der demokratischen Ordnung um jeden Preis legitimiert ist, vermeiden? Eine realistische Überwindungsmöglichkeit liegt in dem vernünftigen Suchen nach einem optimalen Gleichgewicht zwischen entgegengesetzten Imperativen der Demokratie.

4

Historijski je vrlo dobro poznato da se tu ne radi tek o teorijskoj hipotezi. Evidentirani su različiti tipovi obrane demokracije, koji ne samo što su razorili uspostavljeni stupanj demokratskih odnosa nego su i rezultirali ob-

likovanjem raznovrsnih tipova totalitarnih ili drugih nedemokratskih i antidemokratskih poredaka. Pogibelj o kojoj je riječ ima, dakle, i svoje čvrsto empirijsko utemeljenje.